

Бровко Н. І.,

кандидат юридичних наук,
завідувач кафедри історії, теорії
держави і права та державного
будівництва Білоцерківського
національного аграрного університету

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ КАТЕГОРІЇ СВОБОДИ ТА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ

Розкрито проблему свободи як цінності людського буття. Встановлено, що свобода – це загальнолюдська цінність, джерелом якої є природа людини. Доведено, що без визнання свободи особи не може йтися про моральну та юридичну відповідальність людини за свої вчинки. У якості підґрунтя свободи виділено відповідальність людини за власні дії, з огляду на що ідея свободи реалізовується через відповідне право людини, передумовою якого вона є.

Ключові слова: свобода, цінність, реалізація ідеї свободи, відповідальність.

Раскрыта проблема свободы как ценности человеческого бытия. Установлено, что свобода – это общечеловеческая ценность, источником которой является природа человека. Доказано, что без признания свободы лица не может идти речь о моральной и юридической ответственности человека за свои поступки. В качестве основы свободы выделены ответственность человека за собственные действия, в связи с чем идея свободы приобретает реализацию через соответствующее право человека, предпосылкой которого она является.

Ключевые слова: свобода, ценность, реализация идеи свободы, ответственность.

The article is devoted the problem of freedom, as values of human life. It is set that freedom comes forward a common to all mankind value the source of which is nature of man. Without confession of freedom of person speech can not go about moral and legal responsibility of man for the acts. Freedom responsibility of man is underlaid for own actions. The idea of freedom acquires the realization through the proper human right precondition of which it comes forward.

Keywords: freedom, value, realization of idea of freedom, responsibility.

Категорія свободи є багатоаспектною і багатозначною, спектр її інтерпретацій дуже широкий. Права людини постійно супроводжувалися розвитком і спробами реалізації ідеї свободи, оскільки метою їх утвердження і відтворення в законі було

досягнення більш високого ступеню свободи індивіда. Крізь призму невідчужуваних прав людини свобода виступає загальнолюдською цінністю, джерелом якої є природа людини. Саме тому проблема свободи є досить актуальною і потребує філософсько-правового осмислення.

Вибір особистої поведінку, власного шляху є результатом вільного волевиявлення людини, тому особа не може існувати без певної самостійності, тобто свободи. Свобода, як усвідомлений вибір людиною варіанта певної поведінки залежить не лише від зовнішніх обставин, але й духовного світу людини, міри її внутрішньої установки на істину, добро і зло, красу та справедливість, тощо. Можна також зазначити, що свобода виражається й у здатності людини до змін певних ситуацій, у плануванні та прагненні досягати нових вершин.

Поняття свободи тісно пов'язане з людською сутністю, історичним розвитком людства і становленням цивілізації. З самого початку історії людства його суб'єкти мали різну ступінь свободи. Античні греки й римляни сприймали свободу як свою природну властивість – певну даність, котру вони мають захищати, коли їй загрожує небезпека, в свою чергу в давній Іудеї поняття свободи трансформувалося в ідеал визволення. Ідея свободи в християнстві набула нових рис, коли перед людиною відкривається простір вільного вибору. Впродовж тисячоліть історії християнства свобода утверджується як один з найглибших внутрішніх вимірів існування людини, людського «я». ««Я» ... це – свобода», – читаємо, ми в С. К'єркегора [3, с. 266–276].

За часів Просвітництва поняття свободи запозичене з лібералізму і філософії природного права визнавало панування всемогутньої природної причинності та закономірності, а вже німецька класична філософія розглядає свободу як постулат морально-творчої відповідальності сутності та її розвитку. Марксизм визначає свободу як усвідомлену необхідність, при якій людина міркує і вчиняє дії залежно від власних спонукань та певного середовища, де основну роль відіграють економічні відносини і класова боротьба.

Фундаментальна здатність людини до свободи знаходить свій вияв у тому, що людина, здебільшого не помічаючи цього, обирає та утверджує власним рішенням навіть те, що раз і назавжди дається невідворотним ходом подій і жодної суб'єктивної підтримки здавалося б, не потребує. Проте головний сенс будь-якого людського вибору – передусім у діянні, яке стає можливим на його основі. Повноцінна в моральному відношенні свобода передбачає свідоме ставлення людської суб'єктивності до

власної волі, вміння підпорядковувати її загальнолюдським смислам і цінностям, нормам універсального спілкування. Освоєння зовнішньої реальності й моральний контроль над самим собою постають двома рівною мірою важливими моментами справжньої людської свободи [4, с. 137-145].

Поняття свободи з плином часу трансформувалось у практичні втілення, найпершим із яких стала свобода волі, а також особиста свобода. Важливими ознаками концепції свободи у постмодерні є визнання безперечної цінності особи, а також її права на вибір власного шляху. Людини перестає бути суб'єктом свободи, коли забуває про себе, ставиться до власного біття лише прагматично, звільняє себе від відповідальності.

Свобода як духовна категорія тісно пов'язана в відповідальністю, бо свобода – то і є відповідальність. Діалектика свободи, зміст якої розкривається у філософії права Гегеля, знаходить своє відображення у людині вільній, але вільній через усвідомлення своєї відповідальності. Концепція Гегеля може вважатись вершиною класичних філософських спроб розгляду особистої свободи індивіда в контексті ідеї свободи волі, невпинного розвитку та розгортання свободи [2, с. 137-145].

Проблема відповідальності людини за свою свободу і дії пов'язана з розумінням меж цієї свободи. Свобода і відповідальність особи – провідна думка екзистенціалізму, який визначає свободу як фундаментальну характеристику людського існування, що дозволяє людині творити себе і обирати майбутнє. Людини вільна, але свобода її виражається ставленням до всесвіту, вибором власної внутрішньої духовно-моральної позиції. Тому людини відповідальна за власні дії лише тоді, коли має свободу волі, вибору та засобів їх реалізації.

Свобода людини та відповідальність за власні дії, що лежить в основі свободи, є вихідною умовою існування природних прав людини. Філософське рішення проблеми свободи і необхідності, їх співвідношення в діяльності і поведінці особи має величезне практичне значення для оцінки усіх вчинків людей. Обійти цю проблему не можуть ні мораль, ні право, бо без визнання свободи особи не може йтися про її моральну і юридичну відповідальність за свої вчинки. Якщо люди не мають свободи, а діють тільки з потреби, то питання про їх відповідальність за свою поведінку втрачає сенс.

Своєї реалізації ідея свободи набуває через відповідне право людини, передумовою якого вона виступає. Необхідною передумовою сповненого сенсу життя, для особи та громадянського суспільства є свобода, вільний вибір, внутрішня гармонія. Свобода таким чином є лише формальною умовою.

Для того щоб сенс життя набув реальності, свобода повинна поєднуватись із втіленням певної цінності. Лише тоді, коли людина вільно обирає й утверджує певні цінності, її життя набуває сенсу. Людське буття має сенс за умови, що обрані нею цінності є гідними людини та визнаються суспільством. Це є підставою для висновку, що цінності в єдності зі свободою конституують сенс життя людини. Отже, свобода – це фундаментальна правова цінність, джерелом якої є природа людини як істоти, здатної здійснювати свій вибір та нести відповідальність за його наслідки, обрати свої цілі і засоби для їх досягнення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бачинин В. А. Морально-правовая философия / В. А. Бачинин. – Х. : Консум, 2000. – 208 с.
2. Гегель Г. В. Ф. Основи філософії права, або Природне право і державознавство / Г. В. Ф. Гегель ; [пер. з нім. Р. Осадчука, М. Кушніра]. – К. : Юніверс, 2000. – 336 с.
3. Кьеркегор С. Наслаждение и долг / С. Кьеркегор. – Ростов н/Д, 1998. – 347 с.
4. Ситниченко Л. А. Стратегії свободи в сучасній соціальній та практичній філософії / Л. А. Ситниченко // Свобода: сучасні виміри та альтернативи. – К. : Укр. Центр духовн. культури, 2004. – 316 с.